

UDK 811.163.42'282(497.5 Jurkovo Selo)

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 20. IX. 2008.

Prihvaćen za tisak 17. XII. 2008.

Anita Celinić, Ankica Čilaš Šimpraga

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

acelinic@ihjj.hr; acilas@ihjj.hr

GOVOR JURKOVA SELA U ŽUMBERKU

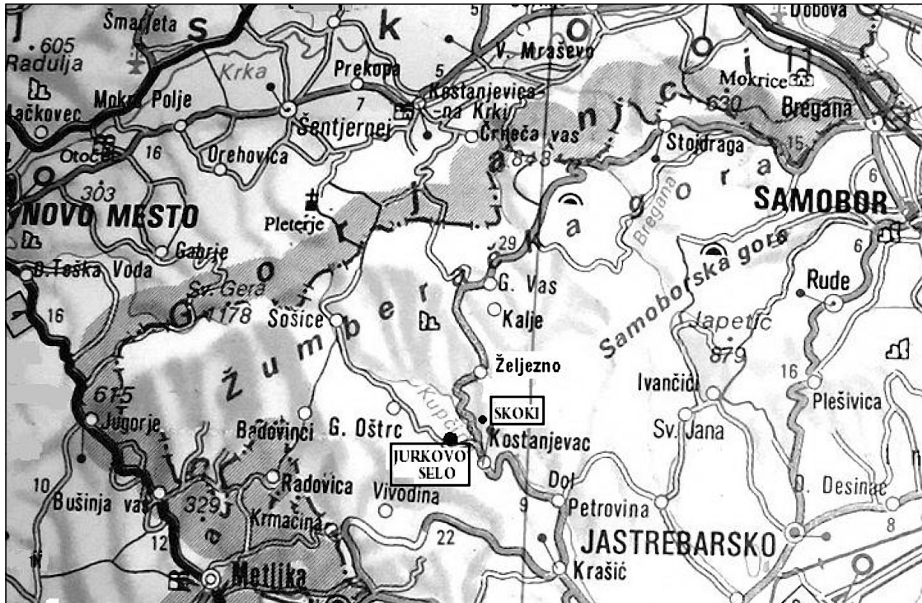
U radu se opisuje fonologija, morfologija i leksik govora Jurkova Sela u Žumberku, doseljeničkoga čakavskoga ikavsko-ekavskoga govora. Iako nema zamjenu *ča* u samostalnoj upotrebi, govor čuva većinu temeljnih čakavskih crta. Ipak, stabilnost je sustava u nekim elementima narušena – što pokazuje supostojanje određenih dubleta u prozodiji i morfologiji. Leksik, uz ostalo, karakterizira prisutnost većeg broja germanizama, na žumberačkome prostoru očekivanih.

Uvod

Jurkovo Selo nalazi se u Žumberačkom gorju, graničnom području između Republike Hrvatske i Republike Slovenije, na nadmorskoj visini od 200 metara. Smješteno je oko dva kilometra sjeverno od Kostanjevca, sjedišta općine Žumberak, uz glavnu cestu koja povezuje žumberačko područje, idući od doline rijeke Bregane, preko Stojdrage, Pokleka, Novog Sela Žumberačkog, Budinjaka, Gornje Vasi, Petričkog Sela, Hartja, Željezna Žumberačkog, Žamarije do Kostanjevca, Pribića i Krašića. Od granice sa Slovenijom udaljeno je samo desetak kilometara zračne linije.

Sam Žumberak kraj je bogat prirodnim, arheološkim, historijskim i etnografskim znamenitostima. Administrativno je podijeljen između, većim dijelom, Zagrebačke županije i, manjim, Karlovačke, a smješten je zapadno od Zagreba, između Samobora na sjeveroistoku te Krašića na jugu, uzduž hrvatsko-slovenske granice koja dijeli hrvatski Žumberak od slovenskih Gorjanaca, južno od rijeke Krke. Iako razdijeljeni državnim granicom, Žumberak i Gorjanci čine jednu geomorfološku cjelinu. To je izrazito gorovit kraj, ispresijecan po-

tocima i rječicama od kojih je s hrvatske strane najveća Kupčina što se, prilično daleko od Žumberka, kod sela Donja Kupčina ulijeva u Kupu. Sela, najčešće smještena na većoj nadmorskoj visini, karakterizira tradicionalna arhitektura te ona do danas čuvaju starinski način života.

Kraj je i dijalektološki vrlo zanimljiv, ali nažalost slabo istražen. Smješten nešto sjevernije od stare hrvatske narječne tromeđe kod Karlovca, Žumberak je, kao rezultat migracija stanovništva zbog povijesnih okolnosti, također postao svojevrsno dijalektno čvorište, doseljeničko stjecište triju narječja, zanimljiv dijalektološki mozaik gdje na relativno malenom području žive vrlo različiti organski govori, proistekli iz različitih razvojnih tokova u odnosu na polazni starohrvatski sustav, kojima – unatoč sve manjem broju nositelja govornika i unatoč svojevrsnoj oaznoj poziciji – specifičnost do danas osigurava naročito brdski, teže pristupačan reljef žumberačkoga kraja. Upravo je čudesno kako se nadomak Zagrebu, metropoli koja ima izrazito jak jezični, sociološki i dr. utjecaj na sve šire područje, čuva toliko jezične starine, i to dijalektološki različite provenijencije.

Jurkovo Selo izabrano je kao punkt u mreži govora za Hrvatski jezični atlas (HJA) i upravo je ispunjavanje Upitnika za HJA bilo poticajem za pisanje ovo-

ga rada. Mjesto *Kälje* kod Gornje Vasi drugi je žumberački čakavski govor u toj mreži punktova¹.

Prema posljednjem popisu stanovništva godine 2001. u Jurkovu Selu je živjelo 119 stanovnika u 37 domaćinstava. Selo čine četiri zaselka: *Berdiki*, *Sělce*, *Skôki* i *Rèlići*. U prva tri žive katolici, a u posljednjem grkokatolici. Stanovništvo se bavi poljodjelstvom (uzgoj kukuruza, krumpira, povrća, a u prošlosti i pšenice te žita), vinogradarstvom i stočarstvom (krave, svinje, konji, ovce) te obrtom i industrijom. Djeca u osnovnu školu do 4. razreda odlaze u obližnji Kostanjevac, a nakon toga u Krašić. U Jurkovu Selu, u zaseoku Skoki rodio se poznati hrvatski jezikoslovac, sveučilišni profesor i akademik dr. Petar Skok (1881. – 1956.).

Dosadašnja istraživanja govora Jurkova Sela

Govor Jurkova Sela, svojega materinskog idioma, već kao student istražio je Petar Skok i prikazao ga godine 1903. – 1904. u studiji o žumberačkim govorima, koja je objavljena 1911. u časopisu *Archiv für slav. Philologie* pod naslovom “Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg)”, XXXII, 363–383 i XXXIII 338–375. Svoje je istraživanje nastavio te je godine 1956. u *Hrvatskome dijalektološkom zborniku* br. 1 objavio studiju “Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca” (str. 215–278).

U zaključku toga rada istaknuo je, po njegovu mišljenju, najvažnije crte govora žumberačkih čakavaca:

1. Unatoč tomu što se rabi zamjenica *kaj*, prema drugim fonološkim značajkama govor pripada čakavskom narječju.
2. Govor je ikavski, no potvrđen je i velik broj ekavizama.
3. U konsonantskom sustavu postoji suglasnik *ś < sj*.
4. Potvrđene su specifične asimilacije i disimilacije u suglasničkim skupovima.
5. U pridjevu radnom muškog roda otpada *-l*, što smatra novijom pojavom.
6. Jezični supstrat u Jurkovu Selu jest kajkavsko narječje. “Tu kajkavštinu naslijedilo je i istislo novo čakavsko stanovništvo, koje je došlo iz Bihaćkog kraja (upor. prezime Biščan u Samoboru) i iz Senja... Lingvistički adstrat je za žumberačke čakavce jekavsko narječje unijatsko... Lingvistički superstrat predstavljala je nekada kajkavska crkvena administracija zagrebačka... Današnji lingvistički superstrat čine jekavska škola, administracija, vojna služba...” (str. 278)

---

¹ Za HJA istražio ga je Stjepko Težak.

Istraživanje

Govor Jurkova Sela u Žumberku, tj. njegova zaselka Skoki, istražile smo u ljeto 2006. godine² prema Upitniku za Hrvatski jezični atlas, a građa je dopunjena i podacima koji nisu predviđeni tim upitnikom. Informantice su nam bile Katarina Baron (r. 1936.) i Katica Vučina (r. 1943.), koja živi u rodnoj kući lingvistica Petra Skoka, a obje su njegove daljnje rođakinje i pamte njegova dijalektološka istraživanja. Sam Upitnik sadržava oko 2100 pitanja, koja se ponajprije odnose na fonološke (samoglasničke, suglasničke i naglasne) te morfološke značajke, a u manjoj mjeri na leksik. Rezultate našega istraživanja dijelom smo usporedile i s jezičnim stanjem od prije pola stoljeća kad je Petar Skok istražio taj govor. Uočene su jezične inovacije i utvrđene neke nečakavske značajke, pretežito nastale pod utjecajem kajkavštine.

Dijalektna pripadnost govora Jurkova Sela

Prema studiji P. Skoka i prema našim istraživanjima govor Jurkova Sela pripada čakavskom narječju. Kao što je navedeno, Skok ga smatra ikavskim s mnogobrojnim ekavizmima, no kako suvremene potvrde pokazuju da refleks praslavenskoga jata slijedi pravilo Mayera i Jakubinskoga, govor se može smatrati ikavsko-ekavskim, tj. pripada srednjočakavskom dijalektu³.

Koja su bitna obilježja ikavsko-ekavskih govora čakavskoga narječja?

Važan kriterij za podjelu na poddijalekte jest refleks praslavenskoga *jata*. Upravo je ikavsko-ekavski refleks prema pravilu Meyera i Jakubinskoga svojstven ponajprije čakavskom narječju⁴ pa je takav refleks važan kriterij za svr-

---

² Tada je ondje živjelo 27 stanovnika.

³ Služimo se podjelom Dalibora Brozovića koji čakavsko narječje dijeli na šest dijalekata: 1. buzetski ili gornjomiranski dijalekt; 2. jugozapadni istarski ili štokavsko-čakavski dijalekt – migracijski ikavski dijalekt čiji su se govornici doselili iz Dalmacije izbjegavši pred Turcima; 3. sjevernočakavski ili ekavskočakavski dijalekt; 4. srednjočakavski ili ikavsko-ekavski čakavski dijalekt – najraspršeniji među čakavskim dijalektima; obuhvaća otoke od Krka i južnog Lošinja do Ugljana i Dugog otoka, na obali od Kraljevice do Novoga te zahvaća Senj, a pripadaju mu i lički i pokupski govori u unutrašnjosti te najveći dio gradišćanskih govora; 5. južnočakavski ili ikavskočakavski dijalekt; 6. lastovski ili jekavskočakavski dijalekt. (D. Brozović, Čakavsko narječje, *Hrvatski jezik*, Opole 1998., 217–231.)

⁴ Doduše, takva distribucija refleksa jata poznata je i u poljskim te još nekim dijalektima, a na slavenskom jugu ikavsko-ekavski refleks jata prisutan je samo još u ozaljskom poddijalektu prigorskoga dijalekta kajkavskoga narječja, koji je prije turskih prodora bio u neposrednom susjedstvu s najsjevernijim čakavskim govornima. (Brozović 1998: 221)

stavanje kojega govora u to narječje. Samo pravilo predviđa ekavski refleks jata ispred dentalnih suglasnika (*t, d, s, z, n, l, r*) kad iza njih slijede vokali stražnjega niza *a, o, u* ili *ø* (*belo, venac*), a ikavski refleks u svim ostalim slučajevima (*mliko, dite*). Uz to su važne čakavske crte: postojanje upitno-odnosne zamjenice *ča* (ili njezina genitiva *česa*) ili njezinih složenica *zač, poč*, sudbina starohrvatskoga poluglasa *ə* (primjer *malin* s vokalizacijom poluglasa u slabom položaju) te refleks *a* za praslavenski nosni vokal *ę* iza *j, ž, č* (npr. *jazik, žaja*). U konsonantizmu karakteristični su refleksi *ť* i *j* za starohrvatske *ť* i *đ* te u skupovima *šť* i *žd*, a bitna je i pojava pojednostavnjivanja suglasničkih skupova (npr. *prajca* < *prasca* Gjd.).

Što se naglasaka tiče, u tipičnim čakavskim govorima čuva se starohrvatski tronaglasni sustav s naglascima " , ^ , ~ koji se raspoređuju prema starim distribucijskim pravilima. Također, u takvim su govorima očuvane nenaglašene dužine u slogu neposredno ispred naglasaka te, rijetko, iza naglasaka.

Iva Lukežić⁵ ikavsko-ekavski dijalekt dijeli na tri poddijalekta – primorski (koji karakterizira konzervativizam), kontinentalni (obilježen evolutivnim procesima) i rubni – koji objedinjuje i konzervativizam i evolutivnost. Govor Jurkova Sela pripada kontinentalnom poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta.

Fonologija

Prozodija

Inventar

Prozodijski se sustav Jurkova Sela sastoji od triju naglasaka – *˘*, *ˆ*, *˘*⁶ – te od nenaglašene dužine i nenaglašene kračine. U sustavu je, dakle, fonološki relevantno mjesto naglasaka, kvantiteta naglašanih i nenaglašanih silabema, a kod dugih naglašanih silabema i intonacija.

Suvremeni naglasni sustav – za razliku od naglasnog sustava Jurkova Sela iz prve polovice 20. stoljeća, vidljivoga u mnoštvu primjera navedenih u studiji Petra Skoka o govoru žumberačkih čakavaca (Skok 1956), kada se još dosljedno čuvalo starije stanje – nije posve stabilan; zahvaćen je novijim promjenama koje još nisu dokraja provedene, stoga su u realizaciji i distribuciji prozodijskih jedinica prisutna kolebanja i oscilacije, potvrđeni i mnogim dubletama.

---

⁵ Podatke donosimo prema Lukežić 1990: 106–111.

⁶ Unatoč tome što ne postoji opreka po tonu u kratkome naglašenom slogu, odlučile smo se za tradicionalno bilježenje naglasaka znakom " , a ne iktusom.

Realizacija

Kratki se naglasak češće ostvaruje silaznom intonacijom, no nije rijetka niti uzlazna. Uzlazna se intonacija češće javlja u riječima u kojima je došlo do pomaka akcenatskog mjesta s polaznoga na prethodni kratki slog ([čèlo], [jèzik], [ògań], [ràcāk], a usp. i dublete [petèj] i [pètèj], posāl i [pòsāl], slavùj i [slávùj], čijī i [čijī]), zbog čega se može postaviti pitanje relevantnosti intonacije i u kratkome slogu. No, kako su, s jedne strane, zabilježeni primjeri uzlazne intonacije i na starome akcenatskom mjestu ([òko], [cèsta], [jàgoda], a usp. i dublete [sīme] i [sime], [làkat] i [làkat]), a, s druge, i primjeri silazne intonacije na sekundarnome mjestu ([bèdro], [pàsa Gjd.], [sèlo], uz dublete [pòtok] i [pòtok], [dàska] i [dàska]), intonacija kratkog sloga fonološki nije relevantna. Ipak, pitanje pojave uzlazne intonacije u kratkome slogu, makar i fonološki nerelevantne, ostaje otvoreno – je li ona rezultat utjecaja kojega novoštokavskoga žumberačkog govora ili utjecaja standardnoga jezika ili je to razvoj unutar samoga sustava?

U govoru je u tijeku proces pomicanja siline na prethodni slog. Zabilježen je velik broj dubleta sa starim i s pomaknutim mjestom naglasaka, osobito u primjerima s polaznom prednaglasnom dužinom (*nadoľivàti* i *nadolivati*, *žèdàn* i *žèdan*, *nākòl'* i *nākòl*), a čuju se i primjeri s dvostrukim akcentom (*čòvìk* uz *čovik*, *nòsì* r. pr. uz *nosì*, *pòskòk* uz *pòskòk*). Neke naglasne dvostrukosti, pa čak i trostrukosti, postoje i u polazno naglašenom slogu (*jāńci* i *jāńci*, *izijùje* i *izijùje* 'zijeva', *bīki* Imn. i *bīki*, *vòl* i *vòl*, *rāsti* i *rāsti*, *otvārati* i *otvārati*, *dòjti* i *dòjti*, *govèdina* i *govèdina*, *nājti* i *nājti* te *nājti*). Također, oscilacije danas postoje i u realizaciji nenaglašenih dužina, prvenstveno zanaglasnih. Zanaglasne dužine – nastale na starome naglasnom mjestu nakon regresivnoga akcenatskog pomaka, fakultativne su (*brānā* i *brāna*, *ūmāk* i *ūmak* 'humak', *sūsēt* i *sūset*, *dotepēnāc* i *dotepēnac*, *malīnāk* i *malīnak*, *sēstrīn* i *sēstrin*), a katkad se ostvaruju i kao poludužine.

Distribucija

Dugi silazni (˘) i kratki (˘) akcent mogu doći u svakome slogu u riječi – u prvom, srednjem i zadnjem ili jedinom. Dugi uzlazni akcent (˘) ne dolazi u zadnjem ili jedinom slogu; u tom je položaju zamijenjen dugim silaznim (*sȳbī* prez., *gorì* prez., *vodĕ* Gjd., *klūč*, *kotāč*). Nenaglašena dužina može doći u slogu neposredno ispred naglašenoga (starija) i u zanaglasnome položaju (novija).

---

⁷ Primjeri se u članku ne donose fonološki, već fonetski, onako kako su zabilježeni na terenu.

Kad se govori o akcenatskim promjenama koje se odnose na distribuciju prozodijskih jedinica, riječ je uglavnom o procesu pomicanja siline s naglašenog sloga na prethodnu moru odnosno slog. Promjene u distribuciji ovise o trima čimbenicima: položaju sloga u riječi (zadnji/nezadnji), strukturi sloga (otvoreni/zatvoreni) i njegovoj kvantiteti:

Kratki naglasak:

– s otvorene je ultime kratki naglasak redovito prešao na prethodni slog – kratki i dugi (*nõga, lõza* ‘suma’, *žāni* imp., *pāsa* Gjd., *kõnci* Nmn.; *õvca, strēla* ‘grom’, *vēnac, sīce*)

– sa zatvorene ultime naglasak je gotovo redovito prešao na prethodni dugi slog (*sūdāc* (pored *sūdac*), *sūsēt* (pored *sūset*) ‘susjed’, *dotepēnāc* ‘došljak’, ali ima i dubleta, npr. *žēdān||žēdan*); zabilježeni su i primjeri pomicanja kratkog naglasaka sa zatvorene ultime na prethodni kratki slog (*bādan̄, jēzik, kōlac*), ali se u većini takvih primjera naglasak ipak čuva na starome mjestu (*zdenāc, Božīc, kosāc, medvīt, česān* ‘češnjak’, *konāc, sajām*), uz postojanje dubleta (*obēt||ōbet, petēj||pētēj*)

– kratki se naglasak na srednjem slogu čuva ako mu prethodi kratak slog (*košćica, pusīti, opānak, platīti, varīti* ‘vreti’, *večēra, česāla* r. pr. jd. ž., *gusēnica, darūjedu, napojīti*); u tijeku je proces pomicanja kratkog naglasaka sa srednjeg sloga na prethodni dugi slog (kao akcent $\sim$) – zabilježeni su primjeri sa starim mjestom naglasaka (*zaklīpāti* ‘zaključavati’, *svēžālo se, vrātīmi* I), ali i sa sekundarnim (*trībiti, nalāgati, mīnāti, razgīnilo* r. pr. jd. s.), kao i dublete (*rānūti||rāniti, precījāti||precījati*).

Dugi silazni naglasak:

– naglasak $\hat{\text{}}$ uglavnom se čuva na starome mjestu i na mjestu akuta ako mu prethodi kratak slog (*nogōm* Ijd., *ovā, loncēv* Gmn., *rubī* ‘rubova’ Gmn., *brestīc*), no zabilježene su i dublete s prebacivanjem na prethodni slog (*dobrōm||dōbrōm* Djd.m., *čijī ||čījī, mojīm||mōjim*); kada mu prethodi dug slog, staro se akcenatsko mjesto većinom također čuva (*nīti* Gmn., *lūdī* Gmn., *s rūkā* Imn.), no ponekad se silina prebacuje na prethodni slog (moru) tvoreći tako naglasak $\sim$, pri čemu se uglavnom čuva dužina na starome mjestu (*bīkōv* Gmn., *na zīdī* Lmn.), a zabilježene su i dublete (*po brēgī||brēgī* Lmn.).

Na mjestu polaznoga kratkog naglasaka nakon njegova regresivnoga pomaka na dugi otvoreni slog fakultativno se javlja (zanaglasna) dužina: *klasūnāc, obličēm* 1. jd. prez., *nākōl, kūpīti, brāzdā, udāvāle* r. pr. mn. ž., *jārām, drēnōvina, prēdē* 3. jd. prez., a zabilježene su i dublete (*ūmāk||ūmak, malīnāk||malīnak*).

U nekim se primjerima sa starim naglasnim mjestom izgubila prednaglasna dužina (*prominĭlo, plaĭti, iscidĭti, presadĭti, zdenac, udovac*).

Kratki se naglasak u slogu zatvorenom sonantom često dulji (*posâl, krôv, ogrânki, opânki, zâlva*). U govoru su zabilježena i druga duženja, uglavnom pod nejasnim uvjetima, od kojih se neka možda mogu pripisati kajkavskome supstratu na žumberačkome području (*govêcko, telĕtina, bûbrek; jĕtra*).

Podrijetlo:

U odnosu na temeljni, starohrvatski troakcenatski sustav, u govoru Jurkova Sela javljaju se sljedeće posebnosti vezane za razvoj pojedinih akcenata.

Dugi silazni naglasak nastao je:

– od zavirutoga, i to u zadnjem/jedinom slogu redovito: *decĕ* Gjd., *vodĕ* Gjd., 3. jd. prez.: *spi, sĭbi, dĭži, beži, varĭ, klûč, ovac* Gmn., *mijûr, rušnik, pasĭr*, 1. jd. prez. *klečĭm, dobĭm*, a u nezadnjim slogovima samo u primjerima kao *sûša, strâža*

– od kratkog naglasaka ispred završnoga *l* koje je ispalo u ultimim glagolskoga pridjeva radnog muškoga roda jednine: *čû* (: *čûla*), *dĭžâ, kovâ, dĭtâ* ‘drhtao’, *udrĭ, otvorĭ, ozlĕdĭ, darovâ, otĭ*

– u ultimim nekih zbirnih imenica: *smecĕ, osĕ* ‘osje’, *mlazĕ* ‘mlado granje’, *sažĕ* ‘voće’, *rozĕ* ‘granje od loze’ (ali: *posûže*)

– u ultimim kosih padeža nekih imenica naglašanih starim psl. cirkumfleksom: (*po*) *večerĭ* Ljd. (: *vĕčer*), *noćĭ* Gmn., *očĭ* GLImn., *rubĭ* Gmn. (: *rûp* Njd.)

– u nekim primjerima, pod nejasnim okolnostima, na mjestu polaznoga “ ili polazne nenaglašene kračine: *vani, želûdac, bûbrek*.

Zavinuti naglasak nastao je:

– od akuta samo u nezadnjim slogovima, i to ne u svim kategorijama: *ôsmi, devĕti, desĕti; pišem, piĭtam, lûpim, priprĕmam, divânim, obečâva, piše, dobĭvamo, piĭstidu, zabâvĭladu se, čûvadu; snĕti* ‘skinuti’, *zĕpsti, nosĕća* (ali: *sûša, strâža, trĕsti*)

– u nezadnjem slogu nekih zbirnih imenica: *zĕĕ, grôbĕ, snôpĕ, lišće, grâne, korĕne; vesĕĕ*

– na mjestu prednaglasne dužine nakon pomicanja siline s akcenta“ na pret-hodnu moru; kao što je navedeno u poglavlju o distribuciji, proces pomica-nja siline dovršen je s otvorene ultime, a sa zatvorene ultime i s nezadnjih slogova proces je u tijeku (što znači da se često još čuva prednaglasna duži-na ispred kratkog naglasaka na starome mjestu, odnosno da supostoje duple-

te): *glāva, ūsta, dīte, rūda* ‘rudo’, *jājce, tūče* 3. jd. prez., *vřšīdu* 3. mn. prez.; *tētac, drēnāk, rāmān* ‘ravan’, *klasūnāc* ‘klip bez zrnja’ i dublete *rānīti||rānīti, potšīvāti||potšīvati, spāsīti||spāsīti, žēdān||žēdan*

– u prezentu nekih glagola – *razlīje* 3. jd. prez., *plūje* 3. jd. prez., *pījemo* 1. mn. prez.

– u nekim primjerima pod nejasnim okolnostima (možda pred suglasničkim skupom) – *mājka* ‘baka’, *vīdro* ‘vjedro’, *kīčma, jētra*

– analogijom prema genitivu odnosno kosim padežima u kojima se slog pred tautosilabičkim sonantom duži, kao u *lōnac*

– u kontrakcijama tipa *nēću, nēćedu, nēdem* ‘ne idem’

Nenaglašena dužina – fakultativno nastaje na mjestu polaznoga dugog i kratkog naglaska nakon novijega regresivnoga akcenatskog pomaka na otvoreni slog: *stāblōv* Gmn., *vrāpcēv* Gmn., *vūšī* Gmn., *živīm* 1. jd. prez., *kūnēdu* 3. jd. prez.; *pēsāk, māsān, rāmān, mīnāti, martīnāk, bācīla, čvōrāk, žumānāk, težākōm* Ijd., *kļūčēm* Ijd.

Nenaglašena kraćina – javlja se na mjestu polazne zanaglasne dužine u *gārvan, pāuk, mlīnar*.

Vokalizam

Inventar

Inventar vokala ikavsko-ekavskoga govora Jurkova Sela čini po pet jedinica u dugome i u kratkome slogu:

<i>ī</i>	<i>ū</i>	<i>i</i>	<i>u</i>
<i>ē</i>	<i>ō</i>	<i>e</i>	<i>o</i>
<i>ā</i>		<i>a</i>	

Silabemi su i *ī* (*bīk, pīša, vīlac* ‘rovac’, *vīniti; uīdāti* ‘ubiti’) i *r* (*vřći, třta* ‘trs’, *obřš* ‘visoka međa’, *řvadu se* prez. mn. 3.; *křlāk* ‘šešir’).

Realizacija

Fonem *ē* vrlo se često ostvaruje zatvoreno, kao [*ē*]: *dēkla* ‘sluškinja’, *mēla* ‘brašno’, *strēla* ‘grom’, *misēcōv* Gmn.; *rēšīli* r. pr. mn. m., *svēzālo* r. pr. jd. s., *vrāpcēv* Gmn. Rjeđe, zatvoreno se, kao [*ō*], ostvaruje i fonem *ō*: *krōv*.

U dodiru s nazalom ili sa suglasničkim skupom kojega je prvi član nazal, osobito skupovima sonanata *ml* i *mr*, vokali se u otvorenome slogu fakultativno nazaliziraju: *samŕiti* (pored *samniti*), *mŕinar*, *nŕsam* 1. jd. prez., *snŕgu* Ljd., *mlŕka* pridj. jd. ž. (: *mlâk* m.), *mraŕnâc* ‘mrav’⁸.

Distribucija

Svi vokali mogu biti naglašeni i nenaglašeni. Nenaglašeni dugi vokali mogu biti i u prednaglasnome i u zanaganom položaju. Nenaglašeni dugi silabem *ŕ* zabilježen je samo u prednaglasnome položaju.

U nekim priložima došlo je do otpadanja početnoga nenaglašenoga *o*: *vâmo* ‘ovamo’, *nâmo* ‘onamo’. Početno nenaglašeno *o* fakultativno otpada i u nekim zamjenicama: *vâkvi* (pored *ovâkvi*), *nô* ‘ono’, a postoje i drugi primjeri ispadanja nenaglašenog vokala: *pondŕlak*, *ôst* ‘ocat’.

Dva se vokala mogu naći jedan pored drugoga – zijev se među određenim vokalima ne uklanja: *pâun*, *bêlouška*, *naučiti*. Uklanjanje zijeva zabilježeno je u brojeva kod kojih se u slijedu *ae* drugi vokal zamjenjuje sonantom *j*: *jedanâjst*, *dvânajst*, *šesnâjst*, *trinâjsti*; ista je zamjena provedena, nakon ispadanja dentala *d*, i u primjeru *dvâjset* ‘dvadeset’. Zijev nastaje ispadanjem konsonanata, prvenstveno velara *x*: *griðta*, *nŕov*, *iskuâvâlo se*, *peâr* ‘okrugli kalup za kruh’, *mraŕnâc* ‘mrav’ i, kao u primjeru *pâuz* ‘pazuh’, premetanjem. Sonant *j* na mjestu polaznoga *x* u primjerima tipa *orŕja* Gjd. (prema *orî* Njd. ‘orah’) može se tumačiti i kao uklanjanje zijeva među vokalima *i* i *a*.

U skup *čr* u starome slijedu *črě* umetnut je vokal *e* tvoreći tzv. punoglasje: *čerip*, *čerivo*, *čerišna*, *čerišnâk* ‘trešnjevac (vrsta graha)’.

Zabilježeni su primjeri vokalske disimilacije: *čerâpa* ‘čarapa’, *baròvica* ‘borovica’, *mâcija* ‘maćeha’, *pišćenâc* Gmn. (prema *pišćanci* Nmn.) i kontrakcije (*gospâ*, *nêdem* 1. jd. prez. ‘ne idem’, *stâti* ‘stajati’, *pâs* ‘pojas’).

Silabemi *ŕ* i *ŕ̄* mogu se naći i neposredno ispred vokala: *vŕa* Gjd. ‘vrha’, *pŕâti* ‘prhati’.

---

⁸ U spomenutom Skokovu radu navodi se kako kod suglasničkog skupa *ml* redovito dolazi do asimilacije u kontaktu *ml* > *mn*, npr. *samniti*, *mninar* (1956: 260). U našem istraživanju takva je pojava zabilježena samo u prvome navedenom primjeru, i to usporedo s oblikom bez asimilacije.

Podrijetlo

Svi samoglasnički fonemi potječu od odgovarajućih samoglasnika ishodišnog sustava; kratki i od pokraćenih dugih. Osim toga, razvoj vokala u govoru Jurkova Sela karakterizira i sljedeće:

<i>ī</i>	< slijeda naglašenoga kratkog <i>i</i> (< <i>i</i>) + <i>l</i> na dočetu glagolskoga pridjeva radnog u jednini muškog roda, nakon otpadanja <i>l</i> : <i>skri</i> ‘skrio’, <i>nosī</i> , <i>narēdī</i> , <i>tī</i> ‘htio’, <i>otvorī</i> , <i>pustī</i> , <i>vjšī</i>
	< u <i>cīrkva</i> (uz novije <i>cřkva</i>)
	< na mjestu <i>ā</i> u <i>šīv</i> ‘šav’, <i>šīvu</i> Ljd. (pored <i>švū</i>), vjerojatno analogijom prema glagolu <i>šīti</i>
	< (fakultativno) kratkoga <i>i</i> s kojega je u novijem regresivnom pomaku naglasak prešao na prethodni dugi otvoreni slog: <i>kūpīti</i>
	< <i>i</i> u prez. <i>pījemo</i>
	< <i>ē</i> (dijelom): <i>žlīp</i> , <i>snīk</i> , <i>otrīti</i> , <i>jīm</i> 1. jd. prez., <i>srīš</i> ‘inje’, <i>mīnāti</i> , <i>ždrībe</i> , <i>vrīme</i> ⁹ ; <i>rīči</i> Llmn., <i>trībiti</i>
	< <i>ē</i> produženog u <i>vīdro</i> ‘vjedro’, <i>dītel</i> ‘djetao, djetlic’, <i>vanī</i> pril.
	< naglašenoga <i>i</i> (< <i>ē</i>) na dočetu glagolskoga pridjeva radnog u jednini muškog roda, nakon otpadanja <i>l</i> : <i>gorī</i> ‘gorio’, <i>sidī</i> ‘sjedio’, <i>jī</i> ‘jeo’, <i>samlī</i> ‘samljeo’
	< slijeda naglašenoga kratkog <i>i</i> (< <i>ē</i>) + <i>x</i> na dočetu riječi, nakon otpadanja <i>x</i> , u <i>orī</i> ‘orah’
<i>i</i>	< <i>ē</i> (dijelom): <i>īime</i> , <i>čovīk</i> , <i>nevīsta</i> , <i>rīžem</i> 1. jd. prez., <i>jīsti</i> , <i>libac</i> ‘kruh’, <i>rīpa</i> , <i>profiće</i> , <i>mīsec</i> , <i>brīska</i> ‘breskva’, <i>istīrati</i> ‘istjerati’, <i>bižāti</i> , <i>sidīti</i> , <i>mišīna</i> , <i>sinđkoša</i>
	< u sufiksu <i>-ni-</i> na mjestu psl. <i>*-nq-</i> : <i>mēniti</i> , <i>sprignūti se</i> ‘sagnuti se’, <i>kāpniti</i> , <i>vjñiti</i> , <i>skñnila</i> r. pr. ž. jd., <i>pogñni</i> r. pr. m. jd.
	< nenaglašenoga <i>a</i> u prefiksima tipa <i>iza-</i> pred suglasničkim skupom: <i>iziprāti</i> ‘isprati’, <i>izignāti</i> ‘izagnati’
	< u <i>nērist</i> ‘nerast’, <i>māćija</i> ‘maćeha’
<i>ē</i>	< <i>ē</i> (dijelom): <i>cvēt</i> , <i>brēst</i> , <i>dēl</i> , <i>tēlo</i> , <i>tēsto</i> , <i>sēno</i> , <i>sēčan</i> , <i>tēsan</i> , <i>pēsāk</i> , <i>drēnāk</i> , <i>stēna</i> , <i>zvēžda</i> , <i>lēncina</i> ; <i>rēšīli</i> r. pr. mn. m., <i>brēgī</i> Lmn. (uz <i>brēgī</i>), <i>ozlēdī</i> r. pr. jd. m.

⁹ Riječi ‘riječ’ i ‘mljeko’ zabilježene su s obama refleksima *jata*, i ekavskim i ikavskim, kao dublete: *rēč* i *rīč*, *mlēko* i *mlīko*.

	< (fakultativno) kratkoga <i>e</i> s kojega je u novijem regresivnom pomaku naglasak prešao na prethodni dugi otvoreni slog: <i>zāsēlak</i> , <i>pūtēm</i> Ijd., <i>kļūčēm</i> Ijd., <i>oblīcēm</i> 1. jd. prez., <i>slīcēm</i> 1. jd. prez.
	< <i>ē</i> : <i>žēc</i> , <i>zēc</i> , <i>pēt</i> , u nastavku Gjd. <i>ženē</i> , <i>decē</i> , <i>počē</i> r. pr. m. jd., <i>zēti</i> ‘uzeti’, <i>grēda</i> , <i>trēsti</i> , <i>zēpsti</i> , <i>klēla</i> r. pr. ž. jd., <i>misēcōv</i> Gmn., <i>devēti</i> , <i>desēti</i> ; <i>svēzālo</i> r. pr. s. jd., <i>pētīm</i> I
	< <i>ē</i> u govēcko ‘govedsko’, <i>telētina</i> , mn. s. <i>jētra</i> , trp. pr. ž. jd. <i>požēta</i>
<i>e</i>	< <i>ě</i> (dijelom): <i>besēda</i> , <i>nēdra</i> , <i>dēlati</i> , <i>kolēno</i> , <i>pyvolētkiña</i> (‘ovca bređa u prvoj godini’), <i>udēne</i> 3. jd. prez., <i>sēsti</i> , <i>smrēka</i> , <i>vēšt</i> ; <i>medvedica</i> (ali <i>medvīt</i>), <i>slezēna</i> , <i>vretēno</i> , <i>būbrek</i>
	< u skupu <i>je</i> u <i>pjēsma</i> , <i>pjēva</i> 3. jd. prez., vjerojatno pod utjecajem drugog sustava
	< <i>o</i> u skupu <i>čeri</i> < <i>črē</i> : <i>čerišña</i> ‘trešnja’, <i>čerip</i> ‘crijep’, <i>čerivo</i> ‘crijevo’
	< na mjestu <i>ə</i> u DL <i>mēni</i> , analogijom prema G navedene zamjenice ili prema DL zamjenice <i>tī</i>
	< <i>ę</i> : <i>žētva</i> , <i>jēzik</i> , <i>čēdan</i> ‘tjedan’, <i>grēbļa</i> , <i>pēkļar</i> ‘prosjak’, <i>vēci</i> komp., <i>prēsti</i> , <i>mēkak</i> , <i>sēdem</i> prez. ‘sjednem’, <i>glēdamo</i> prez., <i>prēdivo</i> ; <i>jezikov</i> Gmn., <i>pāmet</i> , <i>dēsēt</i> , <i>glāve</i> NAmn., <i>vīme</i>
	< na mjestu polaznoga nenaglašenoga <i>ə</i> u deminutivno-hipokorističkom sufixu <i>-ek</i> < <i>-ək</i> : <i>lōnček</i> , <i>Īvek</i> (ime <i>Īva</i> odmila), <i>Bōbek</i> (ime psa odmila)
<i>ā</i>	< kontrakcijom <i>aja</i> u <i>stāti</i> ‘stajati’
	< <i>a</i> produženog pred tautosilabičkim sonantom: <i>ogrānki</i> ‘veće, glavne grane’
	< naglašenoga <i>a</i> na dočetu glagolskoga pridjeva radnog u jednini muškog roda, nakon otpadanja <i>l</i> : <i>djžā</i> , <i>dā</i> , <i>bacā</i> , <i>pā</i> , <i>kovā</i> , <i>imā</i> , <i>kupovā</i> , <i>djtā</i> ‘drhtao’
	< <i>ā</i> , primarnoga i sekundarnog: <i>dān</i> , <i>vān</i> , <i>lāš</i> , <i>tāst</i> , <i>svāst</i> , <i>ovāc</i> Gmn., <i>jajāc</i> Gmn., <i>pišćenāc</i> Gmn., <i>grabāļ</i> Gmn., <i>stāblo</i> , <i>bāzga</i> , <i>tāma</i> , <i>dānce</i> ‘dno’
	< (fakultativno) kratkoga <i>ə</i> s čijeg refleksa je u novijem regresivnom pomaku naglasak prešao na prethodni dugi otvoreni slog: <i>drēnāk</i> , <i>pētāk</i> , <i>pēsāk</i> , <i>martīnāk</i> ‘gušter’, <i>rūčāk</i> ‘doručak’, <i>jārām</i> , <i>glādān</i> , <i>rāmān</i> ‘ravan’, <i>māsān</i>
	< <i>ə</i> produženog pred tautosilabičkim sonantom: <i>opānki</i> Nmn., <i>posāl</i> , <i>zālva</i> ‘zaova’

<i>a</i>	< <i>ę</i> iza <i>j</i> u <i>jačmèn</i>
	< <i>a</i> , primarnoga i sekundarnog: <i>pàs, pàsa</i> Gjd., <i>læk</i> pridj., <i>kosàc, tobolàc</i> ‘vodir’, <i>grabàr</i> ‘grab’, <i>česàn</i> ‘češnjak’, <i>konàc, sajàm, mřtvàc, danàs, zàmèš</i> 2. jd. prez. ‘uzmeš’, <i>snàmem</i> 1. jd. prez. ‘skinem’, <i>svàne</i> 3. jd. prez., <i>dàska, stàklo, bàdañ, mälín, mägla, màša</i> ‘misa’, <i>Vazàm, s mánom, vàļe</i> ‘odmah’; <i>makñi</i> r. pr. m. jd., <i>lagàla</i> r. pr. ž. jd., <i>kadi</i> ‘gdje’, <i>vanî, malînàk</i> ‘ručni mlin’, <i>cvatî</i> 3. jd. prez., <i>pakâl, pasîc, ògañ, mèkak</i> ‘mek’, <i>rùsak</i> Gmn. ‘krušaka’, <i>vòsak</i>
<i>ò</i>	< <i>o</i> produženog pred tautosilabičkim sonantom: <i>kròv; lõnci</i> Nmn. (analogno tome i <i>lõnac</i>)
	< (fakultativno) kratkoga <i>o</i> s kojega je u novijem regresivnom pomaku naglasak prešao na prethodni dugi otvoreni slog: <i>drèñòvina, težàkòm</i> ljd., <i>berèmə</i> 1. mn. prez.
<i>o</i>	< <i>ø</i> u <i>ostřšan</i> ‘stršljen’ – prema Skoku, unakrštanjem s <i>ostar</i> ‘oštar’ – no možda je riječ o analogiji prema <i>osina</i> ‘osa’
<i>ū</i>	< slijeda naglašenoga kratkog <i>u</i> + <i>l</i> na dočetu glagolskog pridjeva radnog u jednini muškog roda, nakon otpadanja <i>l</i> : <i>čū, izū</i>
	< <i>u</i> pred suglasničkim skupom u <i>būbrek</i>
	< <i>ō</i> : <i>kût, zûp, klûp</i> ‘klupa’, <i>pût, mùš</i> ‘muž’, <i>rûp</i> ‘stolnjak’, <i>posûže, rûka, vrûce, sūdàc; sūsèdi</i> Nmn.
	< <i>ĩ</i> : <i>žúč, vûk, pûš</i> ‘puž’, <i>žût, kûk, bûv</i> Gmn., <i>sûnce, dúpsti, žûna, mûna, ũmàk</i> ‘humak’, <i>dûbē</i> 3. jd. prez., <i>vûčèdu</i> 3. mn. prez.
<i>u</i>	< inicijalnoga <i>və</i> : <i>udòvàc, unùk, utòpi se</i> 3. jd. prez. (ali: <i>Vazàm</i>)
	< u sklopu inicijalnog skupa <i>vu</i> na mjestu <i>və</i> u <i>vûš</i> ‘uš’
	< <i>o</i> u <i>kuliko, tufiko</i>
	< <i>o</i> : <i>otkût</i> ‘otkud’, <i>gûsle, klûko</i> ‘klupko’, <i>gûska, pûta, pûca</i> ‘puce, gumb’, <i>nûgal</i> ‘ugao’, <i>rûbača, ũdica; rušnik</i> ‘ručnik’, <i>kudĩļe</i> Nmn., <i>gusènica, gòlup</i> ‘golub’, u nastavcima <i>glàvu</i> Ajd., <i>spĩdu</i> 3. mn. prez.
	< u <i>dûboka, dūbļa</i> komp., <i>dubfina</i>
	< <i>ĩ</i> : <i>sūza, būva, mùči</i> 2. jd. imp. ‘šuti’, <i>istūčen, pūnica; jàbuka</i>
<i>ŗ</i>	< slijeda <i>ra</i> ispadanjem <i>a</i> u zanaglasnom slogu u glagolskom pridjevu radnom u tipu <i>òprlo</i> ‘opralo’, <i>izipřlo</i> ‘ispralo’

Konsonantizam

Inventar

sonanti

<i>v</i>			<i>m</i>
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>	<i>ʎ</i>		<i>ɲ</i>

konsonanti

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>		
<i>t</i>	<i>d</i>			
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>	
<i>ć</i>	<i>đ</i>	<i>š</i>		
<i>č</i>		<i>š</i>	<i>ž</i>	
<i>k</i>	<i>g</i>			

Tvrda zvučna afrikata *ʒ* i velarni frikativ *x* u građi su zabilježeni samo u posudenici iz turskoga (*xəʒa*)¹⁰.

Okolinom neuvjetovan konsonant *z*, potencijalan zvučni parnjak bezvučnome *ś*, u današnjem sustavu nije potvrđen¹¹ pa je na njegovu mjestu u konsonantskom sustavu prazno mjesto.

Distribucija

Zvučni se konsonanti ne mogu naći u finalnome položaju ispred stanke – u tom se položaju zamjenjuju bezvučnima (*nôš* ‘nož’, *lûk* ‘pepeo’, *gòlup*, *pòt* ‘tavan’, *prîsat* ‘sadnice za presađivanje’). Pojava se odnosi i na finalni skup *zd* – *gròst*, a ne odnosi se na finalni sonant *v* – *čfv*, *làktov* Gmn.

Lateral *l* otpao je na kraju riječi u glagolskome pridjevu radnom muškog roda jednine (*ostàri*, *uścîpni*, *pèka*, *lèga*, *mòga*, *mùča*, *vjèga*); u radnome pridjevu u kojem je naglašen jedini ili posljednji slog u riječi prilikom otpadanja *l* polazno se kratak slog dulji (*ji*, *plî* ‘plijevio’, *skrî*, *žè*, *klè*, *pâ*, *dâ*; *otvorî*, *vjšî*, *počè*, *bacâ*, *djžâ*, *imâ*, *otrovâ*, *kupovâ*, *otfj*). U ostalim slučajevima *l* se na

---

¹⁰ P. Skok navodi kako *x* ipak nije posve iščezlo iz govora – “čuje se sasvim jasno u uzvicima, koji se opetuju: *ahàj*, *hùljo*, *bîsta hâ*” (1956: 256).

¹¹ P. Skok u svome radu o žumberačkom govoru navodi jedan primjer fonema *z* kod žumberačkih katolika – glagol “*zati* < *zjati* (*što si zâ* ‘zašto si otvorio gubicu vičući’)” (str. 244), no ta riječ, niti ikoja druga sa spomenutim zvučnim frikativom kao fonemom, u našem istraživanju nije potvrđena.

kraju sloga i riječi čuva (*zâlva* ‘zaova’, *têlci*; *nâkôl* ‘kolje za grah i sl.’, *posâl*, *jäsâl* G, *dêl* ‘dio’).

Rezultati sibilizacije dokinuti su u deklinaciji (*rûki* Ljd., *nögi*, *dâski*; *čoviki* Nmn. ‘muškarci’, *rožâki*, *bîki*, *ocvârki* ‘čvarci’, *čvôrki*, *Trojâki*, *Skôki*, *bûbregi*); u imperativu glagola čuvaju se (*têci* ‘trči’, *spèci*, *vüci*).

Praslavensko *dj dalo je *j* (*mēja*, *precijâti*), osim u primjerima tipa *řza*, *obraživâti*), a u izjednačenim skupovima *zdj, *zgj i u sekundarnome skupu *daj* dobiveno je *ž* (*zvižžati*¹², *mežžilo se* (pored *mažžilo se*), *mažžac* ‘drveni predmet za gnječenje grožđa’; *rožžak*, *posuže*). Psl. *tj dalo je *ć* samostalno (*vrîca*, *svîca*), u okviru izjednačenih skupova *stj, *skj (*klîšća*, *dvorîšće*) i u sekundarnome skupu *taj* (*brâća*, *smećê*).

U starome suglasničkom skupu *čr* palatalno se *č* u dijelu primjera zamijenilo dentalnim *c* (*cřm*, *cřv*), a djelomično skup *čr* ostaje nepromijenjen (*čřlên*, *čřlenkast*); palatal *č* ostaje nepromijenjen i u polaznome slijedu *črê* gdje je došlo do tzv. punoglasja (*čerîp*, *čerîvo*, *čerîšna*).

Između suglasnika *p*, *b*, *v* (za *m* u građi nema potvrde) i sonanta *j* umetnuto je epentetsko *l* pri čemu je došlo do njegove jotacije: *snôpļe*, *kâpļe* 3. jd. prez., *grôbļe*, *grâbļe*, *zdrâvļe*, *dêbļa* komp., *sûvļi* komp. (analogijom *ļ* je prenesen i u komparaciju nekih pridjeva s osnovom na druge suglasnike: *lâgļe*, *mêkļa*, *šîrļa*).

U inicijalnu praslavensku suglasničku skupinu *žbr* dental *d* je umetnut u *ždrîbe*; u glagolu *žerâti*, *žerêdu* 3. mn. prez., *žerâla* r. pr. ž. jd. do umetanja nije došlo.

U glagolu *digniti* i njegovim oblicima u starom je skupu *dv* ispao sonant *v*.

U glagolima složenim s *iti* dobiven je skup *jd*: *dôjti*, *dôjdem* 1. jd. prez., *izâjde* 3. jd. prez., *prôjti*, *prôjdi* 2. jd. imp.

U tautosilabičkom skupu konsonant + *j* (npr. *čj*, *zj*), prema primjerima iz građe, palatal *j* ispada: *ôvci*, *mâci*, *kôzi*. U primjeru *pâjsi* ‘pasji’ sonant *j* je palatalizirao prethodni polazni konsonant, ali nije ispao, nego je izvršena meta-teza. Sonant *j* ispada i u slijedu *ij* u imperativu glagola: *jî*, *pî*, *pîte*.

Početno *vâ*, kada nije dalo vokal *u*, češće ispada, no ponekad se i čuva. Kod polazne zamjenice muškoga roda *vâs* došlo je do metateze (*sâv*), ali u

¹² Meki zvučni frikativ *ž* javlja se u rezultatu jednačenja po mjestu tvorbe u skupu *žž* kao alofon fonema *ž* u svim govorima i ta se pojava, zbog njezina općenitog karaktera, u pismu obično ne bilježi. No kako, s jedne strane, u govoru Jurkova Sela postoji fonem *š* koji, zbog njegova statusa fonema, valja bilježiti i u skupu *šć*, a, s druge strane, u članku sve primjere donosimo fonetski, u skupu *žž* također bilježimo *ž*, a ne *ž*.

kosim padežima i u ostalim rodovima početno *və* je ispalo (*sěga* G, *sěmu* D; *sě* ‘sve’, *sā* ‘sva’; *sāki* ‘svaki’), kao i u oblicima glagola *zěti* ‘uzeti’ (*zāmeš* 2. jd. prez., *zāmi* 2. jd. imp., r. pr. *zē*, *zēla*) i u npr. *čěra* ‘jučer’, *tōrak*. U imenici *Vazām* ‘Uskrs’ i u prilogu *vāje* ‘odmah’ početno se *və* čuva u okviru redovnog razvoja *a* > *a*.

Sonant *v* ispada u tročlanim suglasničkim skupovima *svl* (*slīci*), *bvl* (*oblīci*), *svr* (*srāka*, *sřbī*), *tvr* (*četřti*, *třt* ‘tvrđ’), a i u pretpostavljenom slijedu *tvo* < *dəxo* u *tōr* ‘tvor’, *tōrāc*.

Polazni velarni frikativ *x* izgubio se iz sustava, i to na dva načina – u većini je slučajeva ispao, a rjeđe se zamijenio drugim suglasnikom. U inicijalnome i finalnom položaju *x* je gotovo redovito ispalo (*rāst*, *lāt* ‘hlad’, *lādan*, *ljadu*, *ōcu* 1. jd. prez., *rēn* ‘hren’, *řtina* ‘svinjsko meso na hrptu’, *tī* r. pr. m. jd. ‘htio’, *lāče*, *ařica* ‘muški gornji kaput’, *lža*, *rāniti*; *orī* ‘orah’, *sī* Gmn. ‘svih’, *grā* u *komūška* ‘mahune’, *snā* ‘snaha’, *grēdā* Lmn., *pastū* ‘pastuh’, *krū* (ali *sūv*, *petěj* ‘pijetao’). U sredini riječi *x* je redovito ispalo ispred suglasnika (*plāta* ‘plahta’, *vřna* ‘vrhnje’, *dřti* 3. jd. prez. ‘drhti’). U intervokalnome položaju do ispadanja dolazi između vokala *i* i *o* (*grīdta* ‘grehota’, *nřov* ‘njihov’), a između vokala *s* krajnjih točaka vokalskoga trokuta (*i*, *u*, *a*) na mjestu *x* dolazi drugi suglasnik, i to *j* kad je u kombinaciji prednji vokal *i* (*třji* ‘tihi’, *mijūr*, *māčija* ‘mačeha’, *strřja* ‘streha’, *kūjina*, *orřja* Gjd. – prema Njd. *orī*), a *v* između vokala stražnjega niza *u* i *a* (*būva*, *duvān*, *kūva* prez., *kūvano* – ali *iskuāvalo se*, vjerojatno da se izbjegne reduplikacija sloga *va*). U jednom je primjeru zabilježena zamjena *x* > *f* (*čefūlica* ‘čehuljica’).

U suglasničkom skupu *čn* afrikata *č* zamijenjena je frikativom *š*, tj. *čn* > *šn*: *rušnik*, *sestrřšna*, *mřšni* (*lōnci*) ‘mliječni’, *mřšnice* (vrsta gljiva), *šenřni* ‘pšenični’ (ali *plāčřivac*).

U suglasničkim su skupovima zabilježene i sljedeće promjene: *ts* > *c* (*svěcki*), *dl* > *gl* (*glěto*, *glāka*), *pt* > *vt* (*drovtina* ‘mrvica kruha’), *pk* > *vk* (*živka* ‘zipka’), *tř* > *kř* (*pōkře* ‘poslije’) i na granici riječi *ds* > *c* (*precōbom* ‘pred sobom’) te asimilacije (*dōřni*, *glamřica*, *ramnāti*, *samniti* ‘samljeti’, *ōškoruř*) i premetanja (*gārvan* ‘gavran’, *městriti se* ‘mrijestiti se’, *pāuz* ‘pazuh’).

U početnim ili središnjim dvočlanim i tročlanim suglasničkim skupovima zabilježena su sljedeća ispadanja suglasnika: *př* > *ř* (*šenřca*, *šenřni*), *pt* > *t* (*třca*), *pk* > *k* (*klūko*), *tk* > *k* (*kālac*), *vl* > *l* (*lāt*, *lās*, ali *vlākno*), *gd* > *d* (*dōtko*), *jř* > *ř* (*rāše* ‘radije’), *ldn* > *dn* (*pōdne*), *řpt* > *řt* (*řtina* ‘svinjsko meso na hrptu’).

Podrijetlo

Osim što potječu od odgovarajućih fonema ishodišnog sustava, konsonanti u govoru Jurkova Sela nastali su i sljedećim razvojem:

b	< v u <i>jǎzbac</i> ‘jazavac’
c	< č u starome skupu <i>čr</i> : <i>cřm</i> , <i>cřv</i> (ali: <i>čřřen</i> , <i>čřřenkast</i>)
ć	< <i>í</i> i u skupu <i>ść</i> < <i>št</i> < izjednačenih starih skupova * <i>stj</i> i * <i>skj</i> : <i>vřća</i> , <i>nǎcve</i> , <i>pěci</i> inf., <i>plěća</i> , <i>mǎćija</i> , <i>voćnǎk</i> , <i>ćí</i> , <i>nôć</i> , <i>měćem</i> 1. jd. prez., <i>sviće</i> 3. jd. prez.; <i>klišća</i> , <i>ušćap</i> , <i>príšć</i> , <i>prěgaśća</i> ‘pregršt’, <i>đtaśćak</i> ‘prvi jutarnji obrok’, <i>nǎtaśće</i> , <i>püşćati</i> , <i>vřšćati</i> , <i>śćapati se</i> , <i>unjšćena</i> pr. trp., <i>dvorjšće</i> , <i>śćuca</i> 3. jd. prez., <i>pǎśćiti se</i> ‘žuriti se’
	< <i>tǎj</i> : <i>brǎća</i> , <i>smećē</i>
	< u skupu <i>ść</i> < <i>stǎj</i> : <i>lišće</i> , <i>maśćôm</i> Ijd., <i>kośćôm</i> Ijd.
d	< na mjestu <i>đ</i> u prijedlogu <i>med</i> ‘među’ (prema Skoku, vjerojatno analogijom prema prijedlozima tipa “pod”, “nad” i sl.)
	< na mjestu <i>t</i> u zamjenici <i>dô</i> ‘tko’
	< $\emptyset$ u inicijalnom skupu <i>žr</i> u <i>ždrībe</i> (ali <i>žerǎti</i> , <i>žerědu</i> 3. mn. prez.)
ž	< <i>đ</i> u skupu <i>žž</i> < <i>žd</i> < izjednačenih starih skupova * <i>zdj</i> i * <i>zgj</i> : <i>zvīžžati</i> , <i>mežžiti</i> (pored <i>mažžiti</i>) ‘gnječiti grožđe’, <i>mažžac</i> ‘drveni predmet za gnječenje grožđa’
	< <i>dǎj</i> : <i>rožǎk</i> , <i>posūže</i> , <i>sažē</i> ‘voće’, <i>mlačē</i> ‘mlado granje’
	< <i>đ</i> u <i>řža</i> , <i>lǎža</i> i u nesvršenim glagolima tvorenima sufiksacijom: <i>obraživǎti</i> , prez. <i>ograživědu</i> (prema <i>pregrǎjali</i>)
	< u skupu <i>žž</i> < <i>zgǎj</i> : <i>dròžže</i> (pa i <i>želěžže</i> , ali <i>gròže</i> ‘grožđe’, <i>rožē</i> ‘granje vinove loze’)
	< u riječima iz drugih sustava: <i>ǎnžel</i> , <i>žǎk</i> , <i>Mažǎr</i>
f	< skupa <i>xv</i> : <i>fǎla</i> , <i>ufǎti</i> r. pr. m. jd. ‘uhvatio’
	< skupa <i>pǎv</i> : <i>ǔfati se</i>
	< <i>k</i> u skupu <i>kt</i> < <i>gǎt</i> u <i>nǔfti</i>

j	< <i>đ</i> : <i>měja</i> , <i>prěja</i> , <i>brěja</i> , <i>sąje</i> ‘čađa’, <i>čājno</i> ‘izmagličasto (od ljetne vrućine)’, <i>slāja</i> komp., <i>mlāja</i> komp., <i>precijāti</i> ‘precijedati’, <i>pregrājali</i> r. pr. mn. m. ‘pregrađali, pregrađivali’
	< <i>x</i> u poziciji između vokala s krajnjih točaka vokalskoga trokuta (<i>i</i> , <i>u</i> , <i>a</i>) od kojih je jedan <i>i</i> : <i>mijūr</i> , <i>kūjina</i> , <i>māćija</i> ‘maćeha’, <i>strija</i> ‘streha’, Gjd. <i>orija</i> ‘oraha’
	< u skupu <i>je</i> < <i>ě</i> u <i>pjěsma</i> , <i>pjěva</i> 3. jd. prez.
	< u slijedu <i>aj</i> < <i>ae</i> u brojevima: <i>jedanājst</i> , <i>dvānajst</i> , <i>trinājsti</i> , <i>šesnājst</i> ; nakon ispadanja dentala <i>d</i> i u <i>dvājset</i> ‘dvadeset’
	< u <i>jāpno</i> ‘vapno’
	< u <i>jōpet</i> od pretpostavljenoga <i>i opet</i>
l	< jotacijom nakon umetanja epentetskoga <i>l</i> između <i>p</i> , <i>b</i> , <i>v</i> (za <i>m</i> u građi nema potvrde) i sonanta <i>j</i> : <i>snōpļe</i> , <i>kāpļe</i> prez., <i>grōbļe</i> , <i>grābļe</i> , <i>dēbļa</i> komp., <i>dūbļa</i> komp., <i>zdrāvļe</i>
	< <i>laj</i> : <i>zēļe</i> , <i>vesēļe</i> , <i>podļena</i> trp. pr.
	< <i>l</i> ispred prednjih vokala u <i>žefiti</i> , <i>požefiti</i> i u <i>prōklet</i>
	< <i>l</i> asimilacijom ispred <i>ń</i> u <i>dōļni</i>
	< <i>l</i> u skupu <i>lē</i> u <i>vāļe</i> ‘odmah’ (ali <i>želēzo</i>)
m	< <i>v</i> asimilacijom u skupu <i>vn</i> > <i>mn</i> u <i>rāmna</i> , analogijom i <i>rāmān</i>
	< u prezentu glagola <i>pōčmemo</i>
n	< $\emptyset$ uz refleks stražnjeg nazala u <i>nūgal</i> (pored <i>ūgal</i>)
	< <i>ń</i> disimilacijom palatala u <i>svīnće</i> (prema <i>svīña</i>)
	< <i>l</i> asimilacijom u skupu <i>ml</i> > <i>mn</i> u <i>samnūti</i> ‘samljeti’
ń	< <i>n</i> u skupu <i>gn</i> u <i>gńōj</i>
	< <i>n</i> u skupu <i>ně</i> : <i>ńēdra</i>
	< <i>n</i> u <i>sāńka</i> ‘san, sanja’
r	< <i>ž</i> u intervokalnom položaju ispred prednjeg vokala u prezentu glagola “moći”: <i>mōrem</i> , <i>mōredu</i>
	< <i>ř</i> : <i>mōre</i> , <i>orē</i> 3. jd. prez., <i>orěmo</i> 1. mn. prez.

s	< c u skupu <i>ct</i> nastalom nakon ispadanja <i>ə</i> u <i>òst</i> ‘ocat’
	< u <i>sùza me</i> ‘uza me’
š	< na mjestu <i>s</i> asimilacijom u <i>òškorus</i>
ś	< <i>saj</i> : <i>śùtra</i> ‘sutra’, <i>osę</i> ‘osje’, <i>tjše</i> , <i>guśák</i> i u <i>pąjsi</i> ‘pasji’ (s anticipacijom sonanta <i>j</i>)
v	< <i>x</i> , obično među vokalima <i>u</i> i <i>a</i> : <i>bůva</i> , <i>duvân</i> , <i>kůva</i> 3. jd. prez., <i>kůvano</i> (ali <i>iskuăvalo se</i>); <i>sův</i>
	< na mjestu <i>g</i> u <i>novăt</i> ‘nokat’, možda od <i>x</i> u pretpostavljenom razvoju skupa <i>vt</i> < <i>xt</i> < <i>kt</i> < <i>gt</i> u kosim padežima
	< u N (vjerojatno i V) jd. imenica stare v-deklinacije, analogijom prema kosim padežima: <i>můrva</i> , <i>smòkva</i> , <i>brădva</i> , <i>svekřva</i> (analogijom vjerojatno i <i>jělva</i> ‘jela’, ali <i>briska</i>)
	< u <i>jăva</i> ‘joha’

Iz morfologije

Imenice

Imenice muškog i srednjeg roda sklanjaju se po a-sklonidbi, a imenice ženskog roda po e- te i-sklonidbi.

Muški rod

	jednina	primjeri	množina	primjeri
N	-ø	<i>prîšć</i> , <i>nôs</i> , <i>sàn</i> , <i>jeziĳk</i> , <i>zûp</i> ¹³	-i	<i>zûbi</i> , <i>sîni</i> , <i>žûlji</i> , <i>nôfti</i> , <i>břki</i>
G	-a	<i>snă</i>	-ov/-ev, -i	<i>jeziĳkov</i> , <i>očėv</i> , <i>sînov</i> ; <i>zûbi</i> , <i>nôfti</i>
D	-u	<i>snû</i>	-om/-em	<i>bĳkom</i> , <i>sînom</i> , <i>vòlom</i> , <i>jăncem</i> , <i>kònem</i>
A	-a/-ø	<i>petěja</i> , <i>zûp</i>	-e	<i>opânke</i> , <i>orĳje</i> , <i>ribăre</i>

¹³ Kako Upitnik za HJA, prema kojem je skupljana građa, uglavnom ne pruža mogućnost da se koja imenica provede kroz cijelu paradigmu, u primjerima za padeže donosimo različite imenice.

V	-e/-u, -o(!)	<i>čđviče, mûžu; đtac (!)</i>	-i	=N
L	-u	<i>zûbu</i>	-i	<i>zûbi, kđni, sîni, nđfti</i>
I	-om/-em	<i>zûbom, prîšćem</i>	-i	<i>zûbi, kđni, sîni, nđfti/ nofti</i>

Komentari:

1) U Ajd. razlikuju se kategorije živoga i neživoga. Imenice koje označuju što živo imaju nastavak jednak genitivu **-a** (*petěja*), a imenice koje označuju što neživo imaju nastavak **-o** (*zûp*), dakle jednak nominativnom nastavku.

2) Nepalatalne osnove u Vjd. imaju nastavak **-e** (*čđviče*), a palatalne osnove dobivaju nastavak **-u** (*mûžu*). No vjerojatno pod utjecajem kajkavskih govora pojavljuju se potvrde za gubljenje vokativa, npr. *đtac, đđjdi k mēni*.

3) U Ijd. nepalatalne osnove imaju nastavak **-om** (*zûbom*), a palatalne nastavak **-em** (*prîšćem*).

4) U Ljd. noviji je i prošireniji nastavak **-u**, pod utjecajem nekadašnjih imenica u-osnova.

5) U Nmn. i jednosložne i višesložne imenice muškog roda imaju samo tzv. kratku množinu s nastavkom **-i**. Također, u Nmn. ukinuta je alternacija velarnih glasova **k g h** sa **c z s**, tj. ukinuti su rezultati druge palatalizacije (*břki, biki*).

6) Genitivni su nastavci u množini **-ov/-ev** (iz nekadašnje u-deklinacije) i **-i** (utjecaj nekadašnje i-deklinacije), no nije jasan distribucijski kriterij tih nastavaka. Do pojave nastavka **-i** moglo je doći pod utjecajem kajkavskih govora.

7) U dativu množine čuva se stari nastavak **-om/-em**, dok je u lokativu i instrumentalu došlo do sinkretizma, a nastavak je **-i**. U lokativu je riječ o kontinuantu starog nastavka **-ix** odnosno **-ěx** uz gubitak finalnog **-x**, a u instrumentalu o starom nastavku množine o- i jo-osnova.

Srednji rod

	jednina	primjeri	množina	primjeri
N	-o/-e	<i>tělo, sělo, ušěso¹⁴, ĩme, đite</i>	-a	<i>rěbra, těla, ušěsa, přsa, sěla</i>

¹⁴ Do proširenja osnove umetkom **-es-** u Njd. došlo je ujednačivanjem s kosim padežima.

G	-a	<i>ušěsa</i>	-ø, -i, -ov/ -ev	<i>ràmeni, rěbri, pīsmi, pršī; sěl, ušěs, zvôn (uz zvonôv); tlôv, zvonôv (uz zvôn)</i>
D	-u	<i>ušěsu</i>	-om/-em	<i>zvônom</i>
A	-o/-e	<i>tlô, dīte</i>	-a	<i>ušěsa</i>
V	-o/-e	<i>sīnko, dīte</i>	-a	<i>ušěsa</i>
L	-u	<i>pòľu, ušěsu, rěbru, ràmenu</i>	-i, -ima(!)	<i>břdī, brīgi, dīvi, ràmeni, ušěsima(!)</i>
I	-om/-em	<i>īmenom, ditětom</i>	-i, -ima(!)	<i>krīľi, jājci/jājci, ušěsima(!)</i>

Komentari:

1) Imenice srednjeg roda uvelike čuvaju staru paradigmu i u jednini i u množini. Uz sačuvane stare nastavke do inovacija je došlo u G te L i I množine.

2) Najviše padežnih nastavaka dolazi u Gmn.: **-ø, -i, -ov/-ev**. Manji broj imenica u tom padežu čuva stari nastavak **-ø**, npr. *sěl, ušěs*. Većina imenica u Gmn. ima nastavak **-i** (*ràmeni, rěbri, pīsmi, pršī* itd.), pod utjecajem imenica i-osnova, a pod utjecajem imenica u-osnova javlja se i nastavak **-ov/-ev** (*tlôv*), uz koji uglavnom supostoji **-ø** (*zvonôv* uz *zvôn, kolěnov* uz *kolên*) ili **-i** (*krīľov/krīlov* uz *krīľi*).

3) Većina imenica srednjeg roda u Imn. čuva stari nastavak **-i**, a postojanje istoga nastavka u Lmn. može se tumačiti kao kontinuant starog nastavka **-ix** odnosno **-ěx** uz gubitak finalnog **-x**.

4) Imenica *ūsta*, koja je gramatički pluralia tantum, u G ima alternativni nastavak **-iju** (iz Gdv. i-deklinacije) ili **-a**: *ūstiju/ūsta*, a u L i I nastavak je **-ima** (utjecaj dvojine: DI dv. *-īma* ili štokavskoga standardnoga govora): LI *ūstima*. Uz tu imenicu u L i I množine nastavak **-ima** dolazi i u imenici *ušěso*: LI *ušěsima*.

5) Imenica *nàdra* ‘njedra’ sklanja se po zasebnom obrascu: N *nàdra*, G (*is-pod*) *nàdra*, A (*u*) *nàdre*, L u *nadrī*, tj. došlo je do kontaminacije e-vrste (akuzativni nastavak **-e**), stare sklonidbe imenica srednjeg roda (instrumentalni nastavak **-i**) te novoga nastavka **-a** u genitivu.

Ženski rod

e-sklonidba

	jednina	primjeri	množina	primjeri
N	-a	<i>glâva, nõga</i>	-e	<i>glâve, rûke, nõge</i>
G	-e	<i>nogê, ženê/žêne</i>	-ø	<i>nôk, rûk, žen</i>
D	-i	<i>glâvi, rûki</i>	-am	<i>žẽnã, õvcã</i>
A	-u	<i>glâvu</i>	-e	<i>glâve</i>
V	-o	<i>cũro</i>	-e	<i>žêne, cũre</i>
L	-i	<i>besêdi, nõgi</i>	-a	<i>rukã, nogã, çerãpa</i>
I	-om	<i>rûkom, nõgom/nõgom</i>	-ami, -a(!), -ama(!)	<i>rukã/rukã, nogã, ovcãmi, kokošãmi, žẽnãma (!)</i>

Komentari:

1) U dativu i lokativu jednine ukinuti su rezultati druge palatalizacije, tj. alternacija velarnih glasova **k g h** sa **c z s** (Djd. *rûki*, Ljd. *nõgi*).

2) U genitivu množine čuva se stari nulti nastavak **a-** i ja-osnova (*nôk, rûk, žen*).

3) Nije došlo do sinkretizma dativa, lokativa i instrumentala množine. U dativu se čuva stari nastavak **-am** (*žẽnã, õvcã*). U lokativu nastavak je **-a**, što je ostatak stare deklinacije imenica **a-** i ja-osnova, no otpalo je **x** u finalnoj poziciji (*rukã, nogã, çerãpa*). U instrumentalu uz stari nastavak **-ami** (*ovcãmi*), dolazi nastavak **-a** (*rukã/rukã, nogã, çerãpa*), vjerojatno jednačenjem s lokativom, a rijetko se javlja novije **-ama** (*žẽnãma*).

i-sklonidba

	jednina	primjeri	množina	primjeri
N	-ø	<i>kõst, pãmet</i>	-i	<i>õči, rîči</i>
G	-i	<i>kõsti</i>	-i	<i>noći, oči, rîči</i>
D	-i	<i>kõkoši</i>	-im	<i>kostim</i>

A	-o	<i>kòkoš</i>	=N	<i>òči</i>
V	-i	<i>kòsti</i>	=N	<i>kòkoši</i>
L	-i	<i>paměti</i>	-i	<i>kòsti, oči, rīči</i>
I	-i	<i>kīvi/kīvi, kòsti</i>	-i	<i>kòsti, oči, rīči</i>

Imenice *māti* i *ći* (nekadašnja r-deklinacija) pripadaju zasebnom sklonidbenom tipu:

	jednina	mati ¹⁵	kći	množina	kći
N	-o	<i>māti</i>	<i>ći</i>	-i	<i>ćeri</i>
G	-e	<i>màtere</i>	<i>ćerê</i>	-i	<i>ćeri</i>
D	-i	<i>màteri</i>	<i>ćeri</i>	-im	<i>ćerim/ćerim</i>
A	-o	<i>màter</i>	<i>ćer</i>	-i	<i>ćeri</i>
V	=N/ -i	<i>māti</i>	<i>ćeri</i>	-i	<i>ćeri</i>
L	-i	<i>màteri</i>	<i>ćeri</i>	-ima	<i>ćerima</i>
I	-om	<i>màterom</i>	<i>ćerom</i>	-i	<i>ćerī</i>

Imenica *māti* ima supletivan oblik u N i Vjd., a imenica *ći* samo u Njd. U ostalim padežima u jednini i *māti* i *ći* imaju nastavke kao imenice *e-vrste*. U množini se imenica *ći* izjednačila s imenicama i-osnova, uz inovaciju u Lmn. u kojem umjesto staroga nastavka **-i** dolazi, vjerojatno pod utjecajem standardnoga štokavskoga govora, novi nastavak **-ima**.

Zamjenice

- 1) Lične su zamjenice: *jâ, tî, ôn, òna, òno, mî, vî, òni, òne, òna*.
- 2) Instrumental lične zamjenice *jâ* jest s *mànom*, što je čakavsko obilježje. U dativu, lokativu i instrumentalu zamjenica *mî, vî, òni* čuvaju se stari nastavci: DLI *nâmi*, DLI *vâmi*, DLI *nîmi*.

¹⁵ Upitnikom za HJA nije predviđeno istraživanje padežnih nastavaka u množini imenice 'mati', pa donosimo samo množinu imenice 'kći'.

3) Upitna zamjenica za osobu glasi *dô* (< *gdo*) ‘tko’, što je kajkavski utjecaj. Njezine složenice čuvaju suglasnički skup *gd*: *nègdo* ‘netko’, *nìgdo* ‘nitko’. Neodređena zamjenica ‘ništa’ glasi *nš̄*. Kao upitno-odnosna zamjenica za neživo češće se govori *kàj* nego *štô*, a *čà* se ne govori. No u genitivu se čuva čakavsko *čèsa*.

4) Neodređene zamjenice tipa *kàkav* te posvojna zamjenica *nègov*¹⁶ sklanjaju se po sklonidbi određenih pridjeva: Njd. *kàkav* – Gjd. *kàkvoga*; Njd. *nègov* – Gjd. *nègovoga*.

Pridjevi

U Njd. čuva se razlika između neodređenoga i određenoga vida pridjeva: *tèsan* – *tèsn̄i*; *mlâk* – *mlâki*; *vèlik* – *vèliki*, no u kosim padežima ta je razlika ukinuta, npr. Njd. *tèžak*, Gjd. *tèškoga*.

Posvojni pridjevi na *-in*¹⁷ sklanjaju se kao određeni pridjevi, npr. Njd. *sèstrin* – Gjd. *sèstrinok* – Djd. *sèstrinom*.

Stupnjevanje pridjeva

1) Pridjev ‘lijep’ tvori komparativ s pomoću nastavka *-ši*: Njd. komp. ž. *lîpša*, a pridjevi ‘mek’ i ‘lak’ u komparativu imaju nastavak *-ji*: Njd. komp. ž. *mèkļa*; Njd. komp. s. *lâgļe*. Ovdje je *ļ* dobiveno analogijom s primjerima koji provode epentezu.

2) Jednosložni pridjevi s kratkim akcentom imaju komparativ na *-iji*: *nøv* – *nøviji*, *stâr* – *stâr̄iji*. Takav nastavak u komparativu dobiva i pridjev *bēla* – *bel̄ija* te *sûv* – *suv̄iji*, uz *suv̄li*.

3) Dvosložni pridjevi na *-ok* i *-ak* u komparativu odbacuju te sufikse i dobivaju nastavak *-ji*: *vîsok* – *vîši*, *krâtak/krâtak* – *krâci*, *dûboka* – *dûbļa*. Pridjev *šîroka* u komparativu također ima nastavak *-ji* s epentetskim *-l-*: *šîrļa*.

4) Jednosložni pridjevi s dugim naglaskom te svi ostali pridjevi također tvore komparativ s pomoću nastavka *-ji*: *jâk* – *jâci*, *dèbela* – *dèbļa*, *dûga* – *dûža*, *mlâda* – *mlâja*, *slâtka* – *slâja*.

5) Superlativ se tvori s pomoću prefiksa *naj-* i komparativa pridjeva: *krâtak/krâtak* – *krâci* – *nâjkrâci*.

---

¹⁶ Za kose padeže posvojne zamjenice *nèžin* nemamo podatke, no pretpostavljamo da je riječ o istome sklonidbenom tipu.

¹⁷ U građi nema potvrda za pridjeve na *-ov/-ev*.

Brojevi

1) Sklanjaju se sljedeći glavni brojevi: *jèdan/ jèdān, jèdna, jèdno, dvâ, dvî, trî, četiri*.

Primjer sklonidbe broja *četiri*:   NA *četiri*
  G *četiri*
  DL *četirim*
  I *četiri*

2) Redni se brojevi sklanjaju kao određeni pridjevi.

Primjer sklonidbe rednoga broja *četiti*:
  N *četiti*
  G *četitoga*
  DL *četitom*
  A *četiti* (neživo) / *četitoga* (živo)
  V *četiti*
  I *četitim*

3) Brojni pridjevi imaju nastavak *-ero*: *pètero (petère lăče)*.

Glagolski oblici

U glagolskom sustavu nema aorista i imperfekta pa se ne čuva ni za čakavsko narječje karakterističan aorist glagola biti (*bim, biš, bi, bite, bimo, bi*), a nije potvrđen ni glagolski prilog prošli.

Komentari uz glagolske oblike:

1) Infinitiv nije krnj, npr. *rèci, divāniti, nājti, šūtiti*.

2) Ne čuva se razlika između infinitiva i supina, npr. inf. *spàti*, sup. *spàti*.

3) Prezent

– Čuva se nastavak *-m* u 1. jd. prez.: *vìdim, žmīrim, ìdem*. U prezentu glagola *mòci* potvrđen je rotacizam: *mòrem, mòreš, mòre* itd.

– Treće lice množine tvori se pomoću prezentske osnove i nastavka *-du*: *mòredu, vīdidu, razūmidu, znādu, pušćadu, tūčedu, divānidu, šūtidu, mučidu, puštidu, ìdedu*.

4) Glagolski prilog sadašnji potvrđen je u govoru Jurkova Sela: *džžēci, ìgrajući*.

5) Glagolski pridjev radni

U jednini muškog roda *-l* je otpalo: *razùmi, šàpni, mòga, glèda, čita, kazìva, fùćka, čû, zê/ùze, sê* ‘sjeo’.

6) Glagolski pridjev trpni tvori se nastavcima *-n, -t, -en, -jen*.

Primjeri: m. jd.: *pùšen, istùčen*

ž. jd.: *dāta, oprāna, istùčena*

s. jd.: *donešèno, držāno*

7) Kondicional sadašnji tvori se s pomoću *bi* za sva lica i radnoga pridjeva, npr.:

1. *bi vj̕ga*   *bi vj̕gli*

2. *bi vj̕ga*   *bi vj̕gli*

3. *bi vj̕ga*   *bi vj̕gli*

8) Imperativ:

Primjeri: 2. jd. *glèdaj, v̕di, š̕ti, m̕ći, udr̕i, z̕mi*

2. mn. *v̕dite, z̕mite*

9) Futur

Za izražavanje budućnosti služe dva glagolska oblika: futur I. (nenaglašeni prezent glagola ‘htjeti’ + infinitiv sprezanoga glagola) i futur II. (svršeni prezent glagola ‘biti’ + radni pridjev sprezanoga glagola) koji se funkcionalno ne razlikuju, tj. uporaba futura II. nije ograničena na zavisnosložene rečenice, već se upotrebljava u istim uvjetima kao i futur I. Takva uporaba futura II. može se smatrati utjecajem kajkavštine.

Npr.

1. *ću dôjti / dôjću / budem dôšla*   *ćemo prôjti / budemo prôšli*

2. *ćeš prôjti / budeš prôšla*   *ćete prôjti / budete prôšli*

3. *će prôjti / on bu prôša / ona bude prôšla*   *će prôjti / budu prôšli*

Prilozi

Uz starije *kādi* ‘gdje’ rabi se i novije *đi*. Također, uz starije *vāle* upotrebljava se novije *đdma*. Prilog ‘poslije’ glasi *pòkļe*. Komparativ priloga *bīzo* jest *břže*, a priloga *rāda* jest *rāše*. Navezak *-ka* dolazi u priložima *dòl(i)ka, gòr(i)ka, òvdeka*, no rabi se i *òvde*.

U značenju ‘mnogo’ upotrebljava se prilog *čūda*.

Prijedlozi

Uz starije *bres* upotrebljava se i novije *bes* ‘bez’.

Pred zamjeničkom enklitikom ‘me’ rabi se prijedlog *sūza* ‘uz’ (nastao vezanjem prijedloga *s* i *uza*¹⁸) pa je: *sūza me* ‘uza me’. Prijedlog ‘među’ glasi *med*.

Leksik

Istraživanje govora Jurkova Sela nije bilo ponajprije usmjereno na leksik već na fonološke i morfološke značajke. Zato smo leksičku građu prikupile samo u opsegu predviđenom Upitnikom za Hrvatski jezični atlas pa ne možemo donositi završne zaključke o podrijetlu riječi u govoru Jurkova Sela. Stoga ćemo komentirati samo leksik koji se odnosi na pojedina semantička područja. Izdajamo riječi kojima se označuju rodbinski odnosi, koje su u dijalektima i narječjima hrvatskoga jezika doživjele različite promjene (od izjednačivanja leksema za različite rodbinske odnose do ulaska posuđenica za označivanje tih odnosa), te riječi u vezi s kućanstvom, odjećom i hranom.

1) U rodbinskom nazivlju čuvaju se različite riječi kojima se označuju porodični odnosi, tj. nije došlo do izjednačivanja leksema za različite rodbinske odnose. Uz *òtac*, *màti*, *mājka*, *díte*, *sín*, *ći*, *ćěrka*, *dět*, *bàba*, *nùk*, *bràt*, *sěstra*, *màćija*, *strīci*, *ùjac*, *tětac*, *praděda*, *prànuk*, *mùš*, *žěna*, *svěkar*, *svěkřva*, *tást*, *pùnica* čuvaju se i leksemi *dīver* ‘mužev brat’, *šurjāk* ‘ženin brat’, *svāk* ‘sestrin muž’, *pašānci* ‘muževi sestara’, *svāst* ‘ženina sestra’, *zālva* ‘muževa sestra’, *jětrva* ‘žena jednoga brata ženi drugoga brata’. Uz novije *dět* upotrebljava se *ćáće* ‘djed’, a uz *bàba* rabi se i *mājka* ‘baka’. Leksemi *dět* i *bàba* kod starijih ljudi upotrebljavaju se i u značenju ‘muž’ i ‘žena’.

2) U leksiku u vezi s kućanstvom, odjećom i hranom nalazimo lekseme različitoga podrijetla:

a) stare slavenske osnove: *glamñica* ‘cjepanica’ < prasl. *golvñja ‘panj, klada’, *pūca* (ž. r.) ‘puce, dugme’, *klūp* (ž. r.) < prasl. *klopъ, *òkno* ‘prozor’, *pòstel* (ž. r.) < prasl. *posteljъ, *rušník* ‘ručnik’, *zīdañica* ‘podrum’, *prāteš* ‘odjeća’ < steslav. *prъtъ* ‘platno’, *rūbača* (uz novije *košūla*); *čefūlica* ‘čehuljica’ < možda prasl. *čexъlъ ‘pokrivalo’, *glīva*, *žgānci*, *gòdina* (uz novije *kīša*).

Napominjemo da se stare hrvatske osnove čuvaju i u nazivima mjeseci u godini: *sěcañ*, *veļāča*, *ožūjak/òžujak*, *trāvañ*, *svībañ*, *līpañ*, *sīpañ*, *kòlovos*, *rūjan*, *līstopat*, *stūdeni*, *pròsinac*.

---

¹⁸ Petar Skok prijedlog *suz* navodi za Vodice u Istri (1971–1974, IV : 553).

Na granici ove i sljedeće leksičke skupine jesu imenice *iš* ‘klijet’ i *īža* ‘kuća’. Obje su stare sveslavenske i praslavenske posuđenice iz njemačkog jezika. Imenica *iš* ‘klijet’ < stcslav. *hysъ* te *īža* ‘kuća’ < stcslav. *hyža* potječu od njem. *húzam.

b) germanizmi: *cūkor* < njem. Zucker, *fērtun* ‘pregača’ < njem. Vertuch, Vertuchen, *gānak* ‘trijem’ < njem. Gang, *jūpa* ‘vesta’ < njem. Juppe ‘haljetak’, *kīkļa* ‘haljina’ < njem. Kittel, *marēla* ‘kišobran’ < austr.-njem. Amrel, *rāfunak* ‘dimnjak’ < njem. Rauchfang, *sōkña* (uz turcizam *čerāpa*) < njem. Socke, *šōs* ‘suknja’ < Schoss, *šarājzlin* ‘žarač, ožeg’ < njem. Schüreisen, *štrīk* (uz *konōpac*) < njem. Strick, *glāš* (uz *stāklo*) < njem. Glas, *flāša* < njem. Flasche, *mēla* ‘brašno’ < njem. Mehl, *lājt* ‘bačva’ < njem. Leite ‘bačvica’, *rājngla* (uz *lōnac*), *žākļa* ‘vreća za brašno’ < njem. Sack, *žūpa* ‘juha’ < njem. Suppe, *parādājs* < njem. Paradiesepfel, *plāc* ‘tržnica’ < njem. Platz, *pēkļar* ‘prosjak’ < njem. Bettler

c) romanizmi: *čebūla* ‘crveni luk’ < furl. *cevole*, *rāca* ‘patka’ < furl. *razze*, *škale* ‘ljestve’ < tal. *scala*, *štacūn* ‘dućan’ < mlet. *stazio*

d) turcizmi: *čerāpa* (uz germanizam *sōkña*), *divān* ‘razgovor’, *čīžmica* < tur. *çizmē*, *duvān* ‘duhan’, *bārjak/bārjāk* (uz novije *zāstava*)

e) hungarizmi: *vānkuš* ‘jastuk’ < mađ. *vánkos* < njem. *Wangen kissen*.

Ove kratke napomene o podrijetlu pojedinih riječi u govoru Jurkova Sela upućuju na utjecaj nekoliko jezika, koji je s obzirom na povijest Žumberka očekivan: riječ je o starom doseljeničkom čakavskom govoru u blizini slovenskoga jezičnoga prostora, koji je u kontaktu s kajkavskim i novoštokavskim govori-ma. Stoga govor čuva stare slavenske osnove, ali u njemu ima i mnogo germanizama te manje romanizama, hungarizama i turcizama. Donekle je slična situacija u kajkavsko-čakavskome govoru Ozlja, u kojemu, prema istraživanjima Stjepka Težaka, germanizmi i hungarizmi upućuju na jaču povezanost s kajkavskim dijalektom, a velik broj talijanizama upućuje na čakavsko obilježje ozaljskoga govora (Težak 2003).

Zaključak

Govor Jurkova Sela u Žumberku doseljenički je čakavski govor koji, i petstotinjak godina nakon doseljenja u sredinu u kojoj je okružen govori-ma što se više ili manje od njega razlikuju, većinom čuva temeljne čakavske crte.

Fonologija govora Jurkova Sela u osnovi je tipično čakavska, i to u svim tri-ma fonološkim segmentima – prozodiji, vokalizmu i konsonantizmu. Ipak, javljaju se i elementi koji narušavaju stabilnost sustava, bilo pod utjecajem okolnih govora ili kao rezultat unutarnjeg razvoja.

Prozodijski je sustav troakcenatski. Njegova je stabilnost narušena novijim promjenama koje u realizaciji i distribuciji jedinica uzrokuju kolebanja i postojanje dubleta. Uz kratki, zavnuti i dugi silazni akcent javlja se i nenačeljena dužina, i to prednaglasna i, novija, zanaglasna. Staro je akcenatsko mjesto dijelom zadržano, a u nekim se okolnostima naglasak pomiče na slog ispred. Stari se praslavenski akut, uz to što se u zadnjem/jedinom slogu zamijenio silaznim naglaskom, i u nezadnjim slogovima čuva samo u nekim kategorijama.

Refleks jata je ikavsko-ekavski. Refleks poluglasa je, očekivano, *a*, no u deminutivno-hipokorističkom sufiksu *-ek* na mjestu *šva* javlja se *e*, a u *šiv* 'šav' vokal *i*, vjerojatno analoškoga podrijetla. Jaka se vokalnost čuva (*pasíc*, *pàsa* Gjd., *màlin*). Inicijalni skup *və* redovno je dao *u*, ali se u primjeru *vûš* 'uš' na njegovu mjestu javlja *vu*. Prednji je nazal dao *e*, a na njegovu se mjestu iza *j* javlja *a* samo u primjeru *jačmèn*. Stražnji nazal i slogotvorno *l* izjednačeni su s refleksom *u*, a na mjestu psl. **-nq-* u glagolskome sufiksu dolazi *-ni-*. Vokal *u* javlja se i na mjestu *o* u prilozima *kuliko*, *tuliko*. Slogotvorno *g*, bez popratnog vokala, može se naći i neposredno ispred vokala.

Konsonantski sustav karakterizira, s jedne strane, gubitak polaznoga velarnog frikativa *x*, a, s druge, postojanje bezvučnoga mekog palatala *š*. Istovremeno, njegov zvučni parnjak *ž* u današnjem govoru nije zabilježen. U finalnome položaju zvučni su konsonanti zamijenjeni bezvučnima. Praslavenski **tj* i **dj* dali su *ć* i *j*. Sekundarni skup *taj* dao je također *ć*, no sekundarni *daj* nije dao *j*, već *ž*. Refleks skupova **stj* i **skj* jest *šć*, a **zdj* i **zgj* dali su *žž*. U govoru su provedene mnoge promjene u suglasničkim skupovima.

Analizirajući malen dio leksika govora Jurkova Sela, može se zaključiti da uz postojanje starih slavenskih osnova ima potvrda za strane jezične utjecaje, među kojima dominira germanski, što upućuje na povezanost s kajkavskim dijalektom. No govor u svojoj fonološkoj strukturi većinom čuva čakavske značajke (upitna zamjenica *kaj* s obzirom na *česa* u genitivu samo je leksička posuđenica iz kajkavskoga), dok su u morfologiji uz čakavske (npr. nastavak *-du* u 3. mn. prez., nerazlikovanje infinitiva i supina, postojanje posebnog nastavka u vokativu imenica, odnosno izostanak sinkretizma s nominativom, postojanje futura I.) uočljive i crte koje su mogle nastati pod utjecajem kajkavskih govora (nastavak *-i* u Gmn. imenica muškog i srednjeg roda, potvrde o uporabi N umjesto Vjd. (*Ōtac, dōjdi k mēni!*) te uporaba futura II. u istim sintaktičkim uvjetima kao i futura I.). Dakle postojanje nekih bitnih morfoloških crta koje ovaj govor svrstavaju u čakavsko narječje narušeno je supostojanjem paralelnih, nečakavskih oblika.

Literatura:

- BROZOVIĆ, DALIBOR 1998. Čakavsko narječje. *Hrvatski jezik*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 217–231.
- FINKA, BOŽIDAR 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič*, 1 (1971), br. 1, Split, 11–71.
- FINKA, BOŽIDAR 1973. Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, Zagreb, 5–77.
- FINKA, BOŽIDAR; MOGUŠ, MILAN 1981. Karta čakavskog narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 49–58.
- LISAC, JOSIP 1999a. Izoglose refleksa jata u hrvatskim organskim idiomima. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11, Zagreb, 21–28.
- LISAC, JOSIP 1999b. Čakavsko narječje i njegova proučavanja. *Čakavska rič*, XXVII (1999), br. 1, Split, 63–70.
- LISAC, JOSIP 2002. Glasovi srednjočakavskoga dijalekta. *Čakavska rič*, XXX (2002), br. 1–2, Split, 79–90.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 1989. Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku, *Filologija*, 17, 81–109.
- MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje – fonologija*. Zagreb.
- SKOK, PETAR 1956. Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 215–278.
- SKOK, PETAR 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- TEŽAK, STJEPKO 1996. Naglasci Jurja Križanića i današnji naglasni odnosi na području Ribnika, Ozlja i Dubovca. *Filologija*, 26, Zagreb, 85–94.
- TEŽAK, STJEPKO 1997. Međunarječna prožimanja u čakavsko-kajkavskim ikavsko-ekavskim govorima. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10, Zagreb, 203–208.
- TEŽAK, STJEPKO 2003. Leksički neslavizmi u ozaljskome govoru. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Zagreb, 85–94.

Speech in Jurkovo Selo in Žumberak

Abstract

The paper deals with the phonology, morphology and vocabulary of the speech of Jurkovo Selo (Žumberak), an immigrant ikavian-ekavian čakavian speech. Although it does not possess the pronoun *ča* in independent use, the speech contains the majority of basic čakavian characteristics. Still, in some elements the stability of the system has in some elements been disrupted – which is shown by the coexistence of dual forms in prosody and morphology. The vocabulary is, among other things, characterized by a larger number of Germanisms, which is to be expected in the Žumberak area.

Ključne riječi: Jurkovo Selo, Žumberak, fonologija, morfologija, leksik, čakavski ikavsko-ekavski govor

Key words: Jurkovo Selo, Žumberak, phonology, morphology, vocabulary, ikavian-ekavian čakavian speech

